

ב"מ נט

משה שווערד

לעולי נשמת מרת חיה רחל בת הרב חיים עקיבא

1. תוספות מסכת בבא מציעא דף נח עמוד ב

חוץ מג' שיוורדין ואין עולין - אין לפרש דאין עולין לעולם דהא אמרינן בסמוך הבא על אשת איש יש לו חלק לעולם הבא אלא ה"פ כל היורדין עולין מיד ואין אור של גיהנם שולט בהן כדאמרינן בפרק עושין פסין (עירובין ד' יט.) ק"ו ממזבח הזהב ובפרק בתרא דחגיגה (ד' כז.) עביד ק"ו מסלמנדרא חוץ מג' דאין עולין מיד אבל יש מהם נדונין לעולם המלבין פני חבריה ברבים דאמר בסמוך אין לו חלק לעולם הבא ויש שעולין לאחר י"ב חדש כגון הבא על אשת איש דמשפט רשעי ישראל בגיהנם י"ב חדש אי נמי מלבין נמי נהי דאין לו חלק לעולם הבא אינם נדונין יותר מ"ב חדש אלא לאחר י"ב חדש לא חיין ולא נדונין ושרוים בלא טובה ובלא רעה ...

2. ריטב"א על בבא מציעא דף נח/ב

והמלבין פני חבריה והבא על אשת איש. וא"ת והיכי משה אותן בכאן דהא לקמן אמרינן הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב והמלבין פני חבריה אין לו חלק לעוה"ב, תירץ ר"ת דהא דהכא בשעשה פירות שהוליד בן ממזר, ועוד י"ל דהא דלקמן מיירי בשנדון מיתת ב"ד ומיתתו כפרתו:

3. תורת חיים מסכת בבא מציעא דף נח עמוד ב

כל היורדין עולין. בהן, וא"ת אם כן למה יורדין וי"ל לטבול הנשמה ולטהרה מחלודת העונות שכל חטא עושה חלודה וכתם בנשמה ואינה יכולה לשוב למקומה עד שתתלבן תחילה בגיהנום כמו שכתב הזוהר פרשת ויקהל מההוא זיעא דחיות אתעביד נהר דינור ונשמתין אתסחיין בההוא נהרא וסלקין לקורבנא ולא מתוקדן אלא אתסחיין תא חזי מסלמנדרא דעבדין מיניה לבושא ומגו דאיהו מנורא לא אתסחייה ההוא לבושא אלא בנורא אשא אכיל זוהמא דביה ואתסחי הכי נמי נשמתא דנור דאתנטלת מגו כורסייא קדישא דכתיב ביה כרסייה שביבין די נור בזמנא דבעיא לאתסחייה מההוא זוהמא דבה אתעבר בנורא ואתסחייה ונורא אכלה כל ההיא זוהמא די בנשמתא ונשמתא אתלבנת ואי תימא אי הכי עונשא לית ליה לנשמתא בהאי תא חזי וי לנשמתא וכו', ובפרק עושין פסין מפורש באריכות.

4. ספר שערים מצויינים בהלכה

ע"י בזה"ק (משפטים דף קטו): דכיון שישראל נקראים קודש, אסור לאדם לקרוא לחבירו שם גנאי, ולא לכנות שם לחבירו, ועונשו גדול כו', [ומשמע קצת דאפי' בכינוי שאינו של גנאי אסור], חוץ מאלו החצופים נגד התורה שמותר לקוראם בשם גנאי. וע"י מש"כ הבני יששכר בספרו ריח דודאים (מגילה כז):

5. רמב"ם יד החזקה הלכות דעות פרק ו

(ח) המוכיח את חבריו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו שואמר ולא תשא עליו חטא כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכל שכן ברבים אע"פ שהמכלים את חבריה אינו לוקה עליו עון גדול הוא כך אמרו חכמים המלבין פני חבריה ברבים אין לו חלק לעולם הבא לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חבריו ברבים בין קטן בין גדול ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחבריו אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל:

6. כסף משנה על הלכות תשובה פרק ג

ומכנה שם רע לחבירו. תניא בפרק הזהב [נ"ח ע"ב] דאין לו חלק לעוה"ב ואמרו שם דאפילו דש ביה בשמיה ופירש"י כבר הורגל. בכך שמכנים אותו בכך ואין פניו מתלבנות ומ"מ זה להכלימו מתכוין עכ"ל. נראה מדבריו דאי דש ביה בשמיה וזה אינו מתכוין

להכלימו דשרי ובוהן לבבות הוא יודע. ורבינו כתב דמכנה שם ולא כתב שם רע. ונ"ל שכתב כן לרבות הא דדש ביה בשמיה
שכבר אין נראה בעיניו שם רע ואפ"ה אסור. ומה שמנה רבינו קורא לחבירו בכינוי ומתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שבו
יאמרו שאין להם חלק לעוה"ב רק בפרק בני העיר (מגילה כ"ח). אמרו שאמר רבי נחוניא בן הקנה אחד מהדברים שבשבילם האריך
ימים בעבורם הוא שלא נתכבד בקלון חבירו ורבי זירא אמר מהדברים שבשבילם האריך ימים הוא שלא קרא לחבירו בכינוי. וי"ל
לדעת רבינו היינו קורא לחבירו בכינוי היינו מכנה שם לחבירו כיון דאמרו דאפילו דש ביה בשמיה א"כ אינו המכנה הראשון. ואפשר
שמשמעות מכנה היינו המכנה הראשון. וממה שאמרו אע"ג דדש ביה בשמיה למד רבינו לקורא לחבירו בכינוי בה"ה וצ"ע:

7. ספר בניהו בן יהוידע על בבא מציעא דף נט/א

נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש, ואל ילבין פני חבירו ברבים. אין כונתו לומר שיעשה זה העון של ספק אשת איש, ואל
יעשה עון זה דהלבנת פנים, דזה לא ניתן להאמר, אך כונתו שיהיה נחשד בדבר זה, ואל ילבין פני חבירו ברבים, כדי להציל
עצמו מן החשד הזה, דהיינו שהוא נחשד בדבר זה שאומרים שבא על ספק אשת איש, ויוכל לברר הדבר לנקות עצמו מן החשד, אך
לא יוכל לברר הדבר ולנקות עצמו אלא אם כן ילבין פני חבירו ברבים, שיגלה מי הוא זה, ומה היה הדבר הזה, ועל זה אומר נוח לו
שישאר עליו חשד זה שאומרים עליו שבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו כדי לנקות עצמו מן החשד, מיהו אם נחשד שבא
על ודאי אשת איש, ויוכל לנקות עצמו על ידו שיגלה איזה דבר על חבירו, אף על פי שבזה יהיה הלבנת פנים לחבירו, יגלה ויברר
הדבר, ואל יחוש להלבנת פנים של חבירו, כדי להציל עצמו מן חשד עון חמור, שהוא עון אשת איש ודאי...

8. תוספות מסכת בבא מציעא דף נט עמוד א

נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש כו' - נקט הכי משום דבת שבע ספק אשת איש היא ופי' בקונטרס משום דכל היוצא למלחמת
בית דוד כותב גט לאשתו ע"מ שאם ימות יגרשנה ולא תיזוקק ליבם וכל אותם הימים היא ספק מגורשת וק' לר"ת דא"כ אין זה כל
היוצא אלא דוקא שיש להם אחין ואין להם בנים מיהו בקונטרס לאו דוקא נקט יבם אלא שלא תתעגן ועוד קשה לר"ת דאמר במסכת
שבת (ד' נו. ושם ד"ה גט) כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה אמאי והא חזר אוריה מן המלחמה אח"כ ומיהו יש לדחות שהיו מתנין
אם לא יחזור בסוף המלחמה ... ומפ' ר"ת דבמלחמת בית דוד היו מגרשין לגמרי בלא שום תנאי אלא היו עושין הדבר בצנעה כדי
שלא יהו קופצין על נשותיהן לנושאן לכך קרו להו ספק אשת איש ולכל הפי' קשה דאפילו בא על אשת איש ודאי טוב ממלכין
מדקאמר דוד הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא אבל מלבין כו'.

9. ספר בניהו בן יהוידע על בבא מציעא דף נט/א

דוד הבא על אשת איש מיתתו במה. קשא איך קורין אותו בשמו כמו הדיוט, ואין מזכירין אותו בשם מלך, או לא יזכירו שמו
כלל. ונ"ל בס"ד, כי הוא מרוב ענוה שלו גזר אומר, דכל עת שהוא יושב ולומד תורה בבית המדרש עם החכמים והתלמידים, יזכירו
שמו בלי תואר מלכות, וכאשר נהג עוד ענוה בישיבתו, שלא היה יושב בבית המדרש על הכסא, אלא על הקרקע ושונה לחכמים:

10. ספר דבר יעקב

ה] נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש
ואל ילבין פני חבירו ברבים מנ"ל מתמר - התוס'
[סוטה י:'] מקשים למה לא חשיב האי בהדי אותם
עבירות [ע"ז ג"ע וש"ד] שאינן נדחים מפני פקוח
נפש. | ותירצו משום שעבירת הלבנת פנים אינה
מפורשת בתורה, ולא נקט אלא עבירות המפורשות.
| ור' יונה [שערי תשובה ש"ג אות קלט] כתב שהוא
בכלל אביזריהו דרציחה ולכן יהרג ואל יעבור.
ומבאר מהתוס' ור' יונה שלדינא אדם חייב למסור
עצמו על הלבנת פנים | אבל המאירי [ברכות מג:]
כתב נוח לו לאדם הוא דרך צחות, ומבאר המנחת

11. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן ז

ומדי דברי בענין פקו"נ דוחה שבת הנני להעיר במ"ש בגמ' ב"מ נ"ט ע"א ובעוד מקומות בש"ס: "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילכין פני חבירו ברבים מנ"ל מתמר דכתיב היא מוצאת והיא שלחה אל חמה". ובמס' סוטה דף י' ע"ב כתבו התוס' בד"ה נוח "ונראה האי דלא חשיב ליה בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פקו"נ ע"ז ו"ע ושפ"י, משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורסמות" עכ"ל. והפרי חדש בהגהות מים חיים על הרמב"ם כתב בהל' יסודי התורה פ"ה ה"ב אהא דכתב הרמב"ם שבשולש עבירות יהרג ואל יעבור דה"ה נמי הלבנת פנים ומביא שם דברי התוס' הנ"ל בשמס' סוטה ואף שהמאירי כתב במס' ברכות מ"ג ע"ב אהך מימרא דנוח לו לאדם שהוא "דרך צחות" וכנראה שסובר שהן דברי אגדה ואין למדין הלכה מאגדה [ומצינו כע"ז בשלהי מס' ב"ק דא"ר יוחנן "כל הגולל את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו" ואפי"ה מותר להציל עצמו בממונם של אחרים ואין רואין אותו כהורג את הרבים להצלת עצמו], אולם דבריו הם לא כהתוס' הנ"ל. ועיין גם בשע"ת לרבנו יונה שכתב בשער ג אות קל"ט: "והנה אבק הרציחה הלבנת פנים - וכמו שאמרו כי יהרג ולא ירצה דומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילכין פני חבירו ברבים", וגם עיי"ש בפנ"י בב"מ שמסתפק אם הוא רק היתר או חיוב גמור למסור נפשו להריגה, ומעתה אף שאין להעלות כלל על הדעת שיהא מותר להרוג את הרודף להלבין פני חבירו כמו שמותר להרוג את הרודף אחר חבירו להרגו. אבל מ"מ צ"ע מ"ט לא יהא מותר לחלל שבת כדי למנוע הלבנת פנים, ולכאורה הוא קל וחומר ומה אם מותר לחלל שבת כדי להציל אדם ממותה כ"ש דשרי להציל מהלבנת פנים דחומר יותר משריפת ג' נפשות בכבשן האש, וגם ק"ו הוא מיהודה שההלבנת פנים היתה רק לומר עליו שנתכוין לבוא על גויה פנויה אשר רק בב"ד של חשמונאי גזרו על זה איסור, וכ"ש במי שרודף אחר חבירו לבזותו ולהלבין פניו ברבים בעלילות של שקרים וכזבים, הן אמנם שלולא דברי התוס' ורבנו יונה ה"י אפשר לומר דשאני התם שאף אם היתה אומרת בפירוש שממנו נבעלה וגם היו בידיה חותמת ופתילים אפי"ה לא היתה נאמנת (עדיין צ"ע בדבר) אם הוא היה מכחישה אלא שאף על פי כן יכולה היתה לחשוב שתציל עצמה מפני שלא יוכל להעיז כנגדה אם היא תאמר כן בפירוש, רק בכגון דא אמרינן דמוטב שתפיל עצמה וכו' כיון שאין זה ברור שהיתה מצלת עצמה ע"י ההלבנת פנים (שוב ראיתי שהמהר"ם שיף תמה כע"ז על הגמ' בב"מ עיי"ש) אבל כיון שהראשונים לא פירשו כן משמע שאם היתה אומרת בפירוש שנבעלה לאותו צדיק היתה נאמנת ומצלת בכך ג' נפשות ואעפ"י כן לא רצתה לגלות, וכיון דלבד מהמאירי פירשו כולם את

הגמ' כפשוטה צ"ע מה טעם לא יהא מותר לחלל שבת להציל אדם מהלבנת פנים של אמת וכ"ש של שקר וכזב. [כע"ז ראיתי להגאון מהר"ש קלוגר ז"ל שכתב בסוף חו"מ שאפי"ה אם רואה את חבירו טובע בים אין אדם חייב לבזות את עצמו להצילו וכתב "וראיה ברורה לזה מהא דאמרינן בסנהדרין דף ע"ה ע"א אלא למ"ר פנויה היתה מאי כולי האי ומשני רב פפא משום פגם משפחה. וקשה אטו משום פגם משפחה ימות זה - כן נלפענ"ד נכון וברור" עכ"ל, והיינו כמו שרואים מתמר דבזיון חשיב כמיתה, אולם דבריו תמוהים מאד ואי אפשר כלל להשוות בזיון של עצמו להלבנת פנים של אחרים, ועיין בכלי חמדה פ"ה תצא שהרבה להשיב ע"ז].
ברם צ"ע הלא פשוט הוא שיכולים דאי לתבוע מאדם גדול וחשוב על גניבת ממון וכדומה וגם העדים חייבים ודאי להעיד על כך ואם ימנעו מלהעיד משום חששא דהלבנת פנים עוברים ודאי בלאו של אם לא יגיד וגו' אע"ג דאין לך הלבנת פנים גדולה מזו, וגם גומרינן דינו של בן טובים למיתה אף אם ע"י זה איכא זילותא טובא והלבנת פנים לכל המשפחה, ואין לומר דשאני התם שיהודה היה רק דיין ולע/ולא/ בעל דין, דגם בזה נלפענ"ד שאם אחד תובע את חבירו שגנב ממנו חפץ והנתבע יודע שהחפץ נמצא בביתו של זה שהוא דן אותו דשפיר מותר להצטדק ולהראות להם שהחפץ הוא אצל הדיין אע"ג שע"י זה ודאי ילכין פניו ברבים, ולכאורה י"ל דעובדא דתמר שאני מפני שהיא עצמה גרמה לכך בזה שעשתה מעשה להכשילו ולכן גרע טפי, אבל מפשטות דברי הגמ' והראשונים לא משמע הכי, וכיון שכן צ"ע הלא ברור הדבר שאם היתה יכולה תמר להציל עצמה ממותה ע"י חילול שבת ודאי היתה חייבת לעשות כן ואילו ע"י הלבנת פנים אמרינן דמוטב להפיל עצמה לכבשן האש, ואפי"ה מעולם לא שמענו שיהא מותר לחלל שבת להציל אדם מהלבנת פנים, ונראה דכיון שחז"ל קורין את טענתה של תמר בשם הלבנת פנים צריכים ודאי לומר שמצד הדין ה"י אסור לתמר לגלות הדבר ולהלבין פניו, ולפיכך אמרינן דאף שהיתה יכולה להציל עצמה בכך אפי"ה מוטב שתמות ולא להלבין פנים שלא כדין, אבל במי שמחוייב בדבר שפיר אמרינן יקוב הדין את ההר ואין לחוש כלל להלבנת פנים דידיה ושל משפחתו כיון דדינא הכי, רק צריכים עדיין למצוא טעם למה ה"י אסור לתמר לגלות את האמת ולהציל עצמה בכך, וגם עדיין צ"ע דמ"מ יהא מותר לחלל שבת ולהציל אדם מהלבנת פנים שלא כדין.

12. דף על הדף בבא מציעא דף נט עמוד א

ואולי אפ"ל בפשיטות, שכל הטעם שפיק"נ דוחה שבת מבואר בגמ' (שבת קנא ב, יומא פה ב) שהוא משום שמוטב לחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, וא"כ טעם זה שייך דוקא בהצלה ממותה שע"י הצלתו ישמור שבתות הרבה, אבל כשמדובר בהצלה מהלבנת פנים, הרי בל"ז ישמור השבתות כמקודם, וע"כ אין סיבה לחלל ע"ז את השבת. [והעירוני, דלדברי הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל בס' "זכרון שמואל" סי' ס"ה (שמב - ב) אפילו אם אין הטעם כדי שישמור שבתות הרבה, מ"מ י"ל פשוט, דבהלבנת פנים ל"ש כלל התיירא ד"וחי בהם", דאף אם זה מר ממות מ"מ סו"ס אין בזה פיקו"נ כלל, עיי"ש]. (הרה"ג ר' צבי קרייזר שיחי')

13. ספר שערים מצויינים בהלכה

נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילכין פני חבירו ברבים. כתב בתשו' התשב"ץ (ח"ד טור ג' סי' לה ד"ה עוד טעם) כבר שאלו לחכם מה הוא הבושת, א"ל השכל, ושאלו אותו עוד ומהו השכל, א"ל הבושת, כי הרגשת האדם בדבר המביישו הוא שלימות שכלו, והוא סיבה למונעו מכל ענין הפוגמו, וגם כי זה הוא כל פרי השכל ותולדתו כשיגיע בעליו למדת הביישנות, וא"כ אין קורת רוח לאדם כהצלתו מהבושת, וכש"כ אם הוא בעל תורה או מזרע אנשים ומשפחה מיוחסת וכו'. ועי' במגן אבות (פ"ג מט"ו).

14. תוי"ט על מסכת אבות פרק ג משנה יא

שהרי מבזה חבירו ברבים ואין לך אפיקורוס גדול מזה ע"כ. [1] ול"נ שהוא בכלל כי דבר ה' בזה לפי שהאדם נברא בצלם אלקים והרי הוא דבר ה' כלומר ענין ה' וצלמו. ודבר יאמר על ענין. כמו הלא דבר הוא (שמואל א' י"ז) ועוד כי ויאמר אלקים נעשה אדם נמי מאמר הוא. הוי כי דבר ה' בזה.

בית הבחירה (מאירי) מסכת בבא מציעא דף נח עמוד ב

לעולם יזהר אדם שלא להלבין פני חברו ברבים ולעולם לא יזכיר את חברו בכנויו ואפילו לא היה חברו קפיד בכך [2] וכל העושה דברים אלו הוראה עליו שהוא מיורדי גיהנם שאין להם חלק לעולם הבא ואלו שאר עברות שהיצר תוקף עליהם תשובה מצויה בהם ויש לבעליהן חלק לעולם הבא בתשובתן:

15. ספר דבר יעקב

[ז] מאי דכתיב ולא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות אל תונהו – נחלקו הראשונים בביאור המימרא. א. הריטב"א מפרש עם שאתך הכוונה לאשתך שנמצאת אתך, ושותפה עם הבעל בתורה ומצוות. ולפי הפירוש הזה מובן הסמיכות להמשך הגמ' לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו. ב. ר' יונתן בשיטה מבאר עם שאתך בתורה או במצוות [אף שלית ליה תורה], אל תונהו, כלומר איכא אונאת דברים אף למי שאינו חכם כיון שמבני"ה הוא. ג. הנ"י מבאר בשם הרמ"ה מקוצי שדוקא למי שאתך בתורה ומצוות איכא איסור אונאת דברים,

ומכאן למדנו שאין אונאת דברים אלא למי שירא השם. וכן פסק הרמ"א [סימן רכח-סא].
וכן מפרש המהרש"א בח"א שהכוונה שאין איסור אונאת דברים לבעל עבירה, וכתב שדוקא אונאת דברים התירה תורה לבעל עבירה כיון שמצוה לביישו ולהונו בדברים, אבל אונאת ממון אסור, ולכן שינה הכתוב וכתב באונאת דברים עמיתו, ובאונאת ממון כתב אחיו, למעט גוי ולא למעט בעל עבירה.

16. ספר החינוך - מצוה שלח

ואולם לפי הדומה, אין במשמע שאם בא ישראל אחד והתחיל והרשיע לצער חבירו בדברים הרעים שלא יענהו השומע, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופין, ובאמת לא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למברכיו, אבל תצוה אותנו שנתרחק מן המדה הזאת, ושלא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם, ובכן ינצל אדם מכל זה, כי מי שאינו בעל קטטה לא יחרפוהו בני אדם, זולתי השוטים הגמורים, ואין לתת לב על השוטים:

ואם אולי יכריחנו מחרף מבני אדם להשיב על דבריו, ראוי לחכם שישב לו דרך סלסול ונעימות ולא יכעס הרבה, כי כעס בחיק כסילים ינוח, וינצל עצמו אל השומעים מחירופיו וישליך המשא על המחרף, זהו דרך הטובים שבבני אדם:

ויש לנו ללמוד דבר זה, שמתור לנו לענות כסיל, לפי הדומה, מאשר התירה התורה הבא במחירת להקדים ולהורגו, שאין ספק שלא נתחייב האדם לסבול הנזקין מיד חבירו, כי יש לו רשות להנצל מידו, וכמו כן מדברי פיהו אשר מלא מרמות ותוך, בכל דבר שהוא יכול להנצל ממנו:

17. ספר שערים מצוינים בהלכה

אמר רב לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו. [עי' מה שפירש בסמ"ע סי' רכה סק"ה]. כתב בעין אליהו שרב אמר כן לפי שאשתו היתה מצערתו כדאיתא במס' יבמות (ג.), ואע"פ כן היה רב נוהר בכבודה, ולכן אמר לעולם יהא זהיר באונאתה. עוד כתב לבאר סמיכות הגמ', עפ"מ ש"כ הריטב"א (החדשות, הובא בשטמ"ק) עם שאתך אל תונה פי' אשתך. נוע"ש שביאר בכונתו שמסייעות לך בתורה ומצות וכדאמרי' בברכות (יז.) הני נשי במאי קא זכיין כו'. ועי'

18. תורת חיים מסכת בבא מציעא דף נט עמוד א

כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה. לאו שאין התפילות נכנסות כלל דרך השערים כיון שהן סגורות חלילה לומר כן דודאי הן נכנסות אלא שעריך האדם לאפושי ברחמי הרבה ולכוין דעתו בכל לבו עד שיפתחו השערים ואינו נענה מיד כשמתפלל אלא כאדם הדופק על שער הבית ואין פותחין לו מיד עד שהוא דופק בכל כוחו וכדאמרינן בפרק מרובה דלת הננעלת לא במהרה תפתח אבל שערי אונאה פתוחין הן והצועק על אונאת דברים נענה מיד כדבר שנאמר עוד הם מדברים ואני אשמע וכן משמע בעובדא דרבי אליעזר בסמוך דקאמר אשכחתייה דנפל על אנפיה אמרה ליה קום קטלי [ת]לאח[י] אדהכי נפק שיפורה כו' מדקאמר אדהכי משמע דמיד [תוך] [חוץ] כדי דבור יצתה נשמתו של ר"ג והיינו לפי ששערי אונאה פתוחין לכך נענה מיד כשנפל על אפיה. ונראה דהיינו דנקט נפק שיפורה ולא קאמר אדהכי שכיב ר"ג לאשמעינן כי בעוד שהיתה מדברת אליו שמעו הקול שמת ר"ג שכל כך מיד נענה וכן משמע מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות מכירה שכתב וכל הצועק מאונאת דברים נענה מיד שנאמר כי אני ה' וכן משמע קצת לעיל דקאמר שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה פי' הפורענות ממהרת לבא כיון דגם שערי דמעות פתוחין הן ונכנסין מיד.

19. ספר דבר יעקב

ח ואע"פ ששערי תפילה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו – כתב התו"ח לאו שאין התפילות נכנסות כלל, אלא שעריך האדם לאפושי ברחמי הרבה ולכוון דעתו בכל לבו כדי שיפתחו השערים. המאירי כתב אע"פ שרוב תפילה אינה נענית, מ"מ כשהיא יוצאת ממעמקי הלב עד שהדמעה גוברת עליו מקובלת ביותר. כתב המהר"ם שיף מכאן קשה קצת על מה שמתפללים בסליחות, מכניסי דמעה הכניסו דמעותינו, הרי בל"ה שערי דמעה לא ננעלו.

20. ספר תפארת שלמה - על התורה - פרשת בשלח

ויאמר משה ואהרן אל בני ישראל ערב וידעתם וגו' ובקר וראיתם וגו' בשמעו את תלונותיכם על ה'. הנ"ל לרמז בזה באריכות לשון הכתוב הזה על סדר תיקון חצות. כי הנה כל הירא ומר לבב על צער גלות השכינה הנה צריך לקום ולהתעודד לשתף עצמו על צער הגלות הזה כמב' בכל הספרים והאיש אשר כיוון לבו באמת בזה הנה השכינה היא בעזרו להושיעו אח"כ בחסד בקר בהשפעות טובות ורפואות כמב' בזוה"ק בכ"מ ע"ש באורך. וז"ש (הגיגה יב, ב) כל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום וז"ש הכתוב (תהלים פח, ב) ה' א-להי ישועתי יום צעקתי בלילה נגדך ר"ל ה' א-להי הוא ישועתי ביום ע"י כי צעקתי בלילה נגדך על צער השכינה שהיא בגלות כיל"ח. וז"ש (שם מג, ב) אתהלך בלחץ אויב שלח אורך ואמתך המה ינחוני כו' ר"ל כאשר אתהלך בלחץ על השכינה כי גבר אויב עי"כ שלח אורך ואמתך המה ינחוני אל שמחת גילי כו'. וז"ש בגמ' (ברכות לב, ב) אר"א מיום שחרב בהמ"ק ננעלו שערי תפלה אבל שערי דמעות לא ננעלו. ולכאן קשה להבין האם מיום שחרב בהמ"ק חלילה לא נתקבל שום תפלה ח"ו. אך הענין הוא כי לעולם צריך להתפלל תחלה על גלות השכינה כמב' ועי"כ ממילא אח"כ נמשך עליו השפעות טובות וחסד בקר כנ"ל. וז"ש ננעלו שערי תפלה ר"ל שאין להתפלל על צרכי עוה"ז לבד זולת על צער גלות השכינה ואז היא תפלה נכונה כי השכינה נקראת תפלה כמ"ש (תהלים סט, יד) ואני תפלה. וזה שערי דמעות לא ננעלו שצריך לבכות ולקונן בדמעות שלישי על אורך הגלות הזה עי"כ ממילא נמשך השפעות טובות בעולם. וז"ש (שמות טז, ח) בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע כ"ט בשמוע ה' כו' אשר אתם מלינים עליו. ר"ל כאשר ישמע כי עיקר תלונותיכם הוא רק עליו. דהיינו על צער השכינה עי"כ כאשר יתעורר לכם הרחמנו' על צער השכינה כן השי"ת ירחם עליכם ויתן לכם שביעה וכ"ט. וזה ג"כ פי' הכתוב ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארמ"צ שיהי' לכם הבנה וידיעה כי ה' הוציא אתכם ועתה הנה כביכול בגלות. אז עי"כ ובקר וראיתם את כבוד ה' יהי' לכם התגלות האלקות והישועות בחסד בקר כנ"ל כמ"ש (תהלים ה, ד) בקר אערך לך ואצפה וזה יהי' בשמעו את תלונותיכם על ה' ולכבודו שימלא מהרה כבודו את כל הארץ בב"א:

21. מהרש"א חידושי אגדות מסכת בבא מציעא דף נט עמוד א

כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה כו' אף אם נאמר דלמדין מן הכללות במקום שנאמר בו חוץ אין זה סותר הא דאמר לעיל שערי דמעה לא ננעלו דהיינו אונאה היינו דמעה דמתוך שאדם קובל על אונאתו יבא לידי דמעה כדאמרינן לעיל יהא זהיר באונאת אשתו דמתוך שדמעתה כו' וכדפרש"י לקמן גבי מקובלני מבית אבי אבא מבית דוד כו' חוץ משערי אונאה כו' וקרובה להוריד דמעה עכ"ל ...

22. תוספות מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב

לא בשמים היא - והא דאמר בפ"ק דיבמות (ד' יד. ושם ד"ה רבי) דהלכה כב"ה משום דיצאה בת קול שאני הכא שבא לחלוק על דברי תורה דכתיב אחרי רבים להטות אבל התם אדרבה ב"ה רובא אי לאו דהוה מספקא לן אי אזלינן בטר רובא משום דב"ש הוה חריפי טובא ועוד דכאן לא יצאה בת קול אלא משום כבודו דר"א שאמר מן השמים יוכיחו והא דאמר התם רבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבית קול ולא שמעינן ליה לר' יהושע אלא על ב"ק דהאי מעשה דר"א דהכא התם דייק מדקאמר לא בשמים היא כבר ניתנה לנו תורה מסיני משמע דבשום מקום אין משגיחין.

23. ספר ביאור אגדות חז"ל

ראיתי בו ב' תשובות האחת, כי בת קול לא אמרה שהלכה כמותו בדבר זה, אלא בכל מקום סתם הוא שאמרה ואפשר לומר כי בכל מקום זולתי זה המקום היתה כוונתה, ... והשנית שלא היתה הכונה אלא לנסות את החכמים אם יניחו הקבלה שבידם והגמרא שבפיהם בשביל בת קול ואם לאו, ודומה למה שכתוב "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם" והנה נודע עם כל זאת בבירור קבלתם וזה שאמר ר' יהושע לא בשמים היא כלומר כי תורת ה' תמימה וכבר נתנה לנו בסיני והודיענו כי אינו מחליף ממנה דיבור אחד ואין בתורתנו חסרון ולא ספק כדי שנצטרך אל ראייה מן השמים.
(ספר המפתח לרב נסים גאון ב"מ נ"ט א')

24. דרשות הר"ן הדרוש השלישי

ואמרו עוד (חגיגה ג ב) בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבים אגודות אגודות ועוסקים בתורה הללו מטמאין והללו מטהרין הללו פוסלין והללו מכשירין הללו אוסרין והללו מתירין שמא תאמר הואיל והללו וכו' היאך אני לומד תורה מעתה תלמוד לומר כולם ניתנו מרועה אחד כולן פרנס אחד אמרן מפי הגבורה ברוך הוא שנאמר (שמות כ א) וידבר א-להים את כל הדברים האלה לאמר, דרשו מלת כל, לומר שאפילו דברי מי שלא השיג האמת נאמר למשה בסיני.

וזה הענין צריך עיון, איך נאמר ששתי כתות המחלוקת נאמרו למשה מפי הגבורה. הנה שמאי אומר מקב לחלה הלל אומר מקבין (עדיות א ב), באמת שאחד משני הדעות הוא דעת אמיתי, והשני דעת הפכו, אם כן אין לדרוש שיצא מפי הגבורה דבר בלתי אמיתי.

אבל הענין כך הוא, שכל התורה שבכתב ושבעל פה נמסרה למשה בסיני, כמו שאמרו במגלה (יט ב) אמר ר' חייא בר אבין אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (דברים ט י) ועליהם ככל הדברים, מלמד שהראהו הקב"ה למשה כל דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שסופרים עתידים לחדש ומאי ניהו מקרא מגלה. דקדוקי סופרים, הם המחלוקת והילוקי סברות שבין חכמי ישראל, וכלן למדן משה רבינו ע"ה מפי הגבורה, ושתהיה ההכרעה כפי הסכמת חכמי הדור. וזהו ענין ר' אליעזר הגדול ומחלוקתו, (ואמרו שם) [שאמרו] בבבא מציעא (נט ב) עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא (דברים ל יב), מאי לא בשמים היא כבר נתנה למשה על הר סיני, וכתוב בה (שמות כג ב) אחרי רבים להטות. הנה ראו כולם שר' אליעזר היה מסכים אל האמת יותר מהם, וכי אותותיו כולם אמיתיים צודקים, והכריעו מן השמים כדבריו, ואף על פי כן עשו מעשה כהסכמתם, אחר ששכלם היה נוטה לטמא, אף על פי שהיו יודעים שהיו מסכימים הפך האמת לא רצו לטהר, והיו עוברים על דתם אם היו מטהרים כיון ששכלם נוטה לטמא, שההכרעה נמסרה לחכמי הדורות.

25. תורת חיים מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב

אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח. לכאורה תימה אמאי הוכיח דבריו דוקא מן החרוב ואמת המים וכותלי בית המדרש, ונראה לפרש דכי היכי שנזדמן לו לרבי שמעון בן יוחאי ורבי אלעזר בנו מערה ללמוד בה בבית המדרש ואיברו להו חרובא ועינא דמיא להתפרנס מהן היו רגילין לבנות בית המדרש ולנטוע חרובא ולתקן אמת המים להתפרנס מהן אותן התלמידים דדחיקא להו מלתא וישבו בבית המדרש תמיד כרשב"י ובנו ר' אלעזר להוכיח שהלכה כמותו ודבריהם בטלים לגביה אף על גב שהן מרובין לכך אמר אם

אמת שהלכה כמותי ודבריכם בטלים לנגדי יתבטל מקום וועד מדרש שלכם והתחיל בהרוב שהיה לצורך בית המדרש כדפי' ואמר חרוב זה יוכיח שיהא נעקר מכאן ואמרו לו אין מביאין ראייה מן החרוב פ"י אין זה ראייה דאף על גב שנעקר ארבע מאות אמה אכתי יכולין התלמידים ללכת שמה ולהתפרנס ממנו אי נמי אפשר לנו לפרנס התלמידים בלא החרוב ואין וועד המדרש יתבטל על ידי כך חזר ואמר אמת המים יוכיח שיהזורי לאחוריהם ולא יהיה מים לתלמידים לשתות ויתבטל המדרש אמרו אין מביאין ראייה כדפי' גבי חרוב. חזר ואמר כותלי בית המדרש יוכיחו שיפלו ולא יהיה מקום לתלמידים להתוועד שמה לכך גער בהם רבי יהושע שאם נפלו כדברי רבי אליעזר לא היה באמת מקום מדרש לתלמידים ללמוד בו והיה מדרש זה בטל וכיון שזלזל רבי אליעזר בכבודן בהוכחות הללו לכך נמנו עליו עתה וברכוחו שהמזלזל תלמיד חכם חייב נידוי.

26. ספר דבר יעקב

ב] אמר להם אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח וכו' אמת המים יוכיחו וכו' כותלי בית במדרש יוכיחו – המפרשים [המהרש"א, תר"ח ומדר"ם שיף] עומדים על זה מה מיוחד בג' דברים אלו. ✓✓ בספר תולדות אדם [פ"ד] וקול אליהו מבאר בשם הגר"א, שר"א רצה להוכיח להם כי נתקיימו בו ג' התנאים הנדרשים לקבלת התורה, הסתפקות

במועט, עמל וענוה. חרוב יוכיח, כלומר במדת ההסתפקות הנני כמו ר"ח בן דוסא שדי לו בקב חרובין מע"ש לע"ש [ברכ' יז:]. אמת המים יוכיחו, שהנני כמו המים שהולכים למקום נמוך. וכותלי ביהמ"ד יוכיחו על עמל התורה.

27. ספר מנחת אשר

קפו	מנחת	פרשת יתרו	אשר
			לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע ולא זקפו מפני כבודו של ר"א ועדין מטין ועומדין חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו יצאתה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכ"מ עמד רבי יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא מאי לא בשמים היא אמר רבי ירמיה שכבר ניתנה תורה מהר סיני אין אנו משגיחין בבת קול שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטות".
			ונראה <u>דשלושת ההוכחות שהביא ר' אליעזר הגדול, החרוב, אמת המים, וכותלי בית המדרש</u> , רמז היו לשלושת דרכי קנין תורה וכתרה שבכולם הצטיין רבי אליעזר והיה מופלא בדורו, החרוב רומז על ההסתפקות במועט וסיגוף (כהא דרשב"י ור' אלעזר בנו שנזונו מן החרוב י"ב שנים שחיו במערה ועוד אמרו "חנינא בני די לו בקב חרובין), שעליו אמרו חז"ל "פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה" וכו' <u>אמת המים רמז היא לתורה שנמשלה למים היורדים ממקום גבוה למקום נמוך, וכותלי בית המדרש רמז הם לדיבוק חברים והרבצת התורה של רבי אליעזר בן הורקנוס.</u>
			כי שלשה הם עמודי התורה, המכשירים את האדם לזכות בכתרה של תורה <u>העמל, הענוה, ודיבוק חברים</u> , שלשה הם כנגד שלשת ימי הגבלה. עלינו לנצל ימים אלה כדי לבא אל שער המלך, בלבוש תכלת וארגמן, מוכנים ומזומנים לקנין תורה ולשמחתה.

28. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב

אמר להם אם הלכה כמותי חרוב וכו'. זה הענין המפורש בשמועה זו כגון אמת המים תוכיח וכיוצא בה שהם כמו אותות ומופתים. ויש מי שאומר כי הקדוש ברוך הוא מראה כגון אלו הדברים על ידי הצדיקים בדרך תפלה ובקשה ולפי שאינן נביאים. ואין זה רחוק מן הדעת ויש אומרים כי חכם מחכמי מדרש נתנמנם במדרש וראה בחלום שהיו חולקים החכמים על רבי אליעזר ואמר להם רבי אליעזר למה אתם חולקים עלי אמת המים תוכיח וכל הענין וכי רבי יהושע מתריס כנגדו וכי נתנה בת קול מן השמים ואמר רבי יהושע לא בשמים היא. ומפני מה לא פירש כי דברי חלומות הם מפני שהיו בידם החלומות קרובים לנבואה אבל יסמכו בזה הענין והחלומות שוא ידברו וקיימו אחרי רבים להטות. רבינו חננאל:

29. ספר בניהו בן יהודע על בבא מציעא דף נט/ב

חזר ואמר מן השמים יוכיחו, ויצתה בת קול ואמרה וכו'. אז עמד ר' יהושע על רגליו לכבוד בת קול, כי דבריו אלו שאומר עתה הם כלפי דברים שאמרה בת קול, וטען טענה נצחת, שזה הוא כבודו יתברך, שאין אנחנו משגיחין עתה בבת קול לסתור ההלכה המפורשת בתורה שאמרה אחרי רבים להטות, שאם נשגיח בבת קול לבטל דבר אחד מדברי תורה, אם כן יהיו כל דברי תורה בטלין חס ושלום מכאן ולהבא...

ודע, כי בודאי הגמור כל האותות אשר עשו מן השמים לעזור את ר' אליעזר, וגם יציאת בת קול לעזרתו, הכל היה בהשגחה מאת השי"ת, לתיקון העולם מכאן ולהבא, לעשות בזה יסוד חזק ואמיץ ונכון וקיים לדברי תורה, שלא יבא שום חכם וזקן אפילו אם הוא גדול בחכמה, ויחיד בדורו, להורות מה שלבו גוזר הפך רבים, ובזה תרבה המחלוקת, ותהיה התורה כעשרה תורות, והיה גלוי וידוע לפני הקב"ה, שהחכמים ההם תקיפים ואמתיים, ואף על פי שיראו אות ומופת, וגם ישמעו דברי בת קול מכרזת לסייע דברי היחיד, הם לא ירצו לבטל מה שכתוב בתורה אחרי רבים להטות, לבלתי יסתרו דבר אחד מן התורה, ולכן גזר הקב"ה לעשות כל האותות הנסיים האלה וגם יציאת בת קול, ובכל זה לא ישגיחו החכמים לבטל דבר אחר מן התורה, דאז בזה נעשה יסוד גדול מיוסד לדורות הבאים, שלא יוכל אחד לבטל את אחת מן התורה, כי בשמעם שכל האותות האלה וגם הכרזת בת קול לא הועילו, מי יוכל לפתוח פיו לבטל את אחת מן התורה, ומי יוכל להראות אותות ומופתים כאלה לפני אנשי דורו, כדי לקיים דבריו לבטל את אחת מן התורה, ובודאי פרסום גדול ונורא הנעשה בדבר זה, יהיה זכרונו קיים עד סוף כל הדורות, ועתה בין תבין, כי אף על פי שנעשה אח"כ צער גדול לר' אליעזר בענין זה, הנה זכות הוא לו, מאחר דענין זה, נעשה יסוד חזק ואמיץ לקיום דברי תורה ולבטל המחלוקת, ועל ר' אליעזר נאמר בענין זה, מגלגלין זכות ע"י זכאי:

30. תוספות מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב

לא בשמים היא - והא דאמר בפ"ק דיבמות (ד' יד. ושם ד"ה רבי) דהלכה כב"ה משום דיצאה בת קול שאני הכא שבא לחלוק על דברי תורה דכתיב אחרי רבים להטות אבל התם אדרבה ב"ה רובא אי לאו הוה מספקא לן אי אזלינן בתר רובא משום דב"ש הוה חריפי טובא ועוד דכאן לא יצאה בת קול אלא משום כבודו דר"א שאמר מן השמים יוכיחו והא דאמר התם רבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול ולא שמעינן ליה לר' יהושע אלא על ב"ק דהאי מעשה דר"א דהכא התם דייק מדקאמר לא בשמים היא כבר ניתנה לנו תורה מסיני משמע דבשום מקום אין משגיחין.

31. ספר דבר יעקב

נ"מ בין שני תירוצי התוס', שלפי תירוץ הראשון לא מהני בת קול נגד רוב, ולפי תירוץ השני מהני נגד רוב, ודוקא הכא לא מהני כיון שהיתה רק משום כבודו של ר"א.

והקו"ש מביא שמשמע מדברי הרמב"ם שפוסק כר' יהושע שאין משגיחין בבת קול כלל, ולפי דבריו הדרה קושיה למה פוסקים כב"ה, וכן מקשה הכס"מ [פ"ט מהל' יסוה"ת]. ותירץ הקו"ש ע"פ התורא"ש [נדה ז] שכתב שגם לפי ר' יהושע שאין משגיחין בבת קול כלל, מ"מ הלכה כב"ה כיון שהיו רובא אע"פ שב"ש מחדדי טפי.

32. ספר בניהו בן יהוידע על בבא מציעא דף נט/ב

והנה אם תדקדק היטב בדברי הבת קול, תמצא כי דקדקה שלא אמרה דברים חלוטים בלשון גזרה, אלא דבריה היו בלשון שאלה, מה לכם אצל ר' אליעזר, ואם היה רצונו יתברך שיהיו מודים לדברי ר' אליעזר, לפסוק הלכה כמותו בדין זה, היתה בת קול אומרת הלכה כר' אליעזר, וכאשר גזרה אומר במחלוקת בית שמאי ובית הלל [ערובין י"ג ע"ב], שיצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים, והלכה כבית הלל, אך כאן אמרה לשון שאלה מה לכם אצל ר' אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום, ולשון מה לכם נראה ומורה שיש להם טענה נצחת כנגדו, ושואלת מה היא, ומה בפניכם לטעון בדבר זה, הרי בדברים אלו מחוי להו במחוג, אם יש לכם לדבר תשיבו ותאמרו מה בפניכם, ואז נתגבר ר' יהושע כארי, ועמד על רגליו ודבר דבריו:

33. מהרש"א חידושי אגדות מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב

א"ל רבי עקיבא אני אלך כו' מה עשה רע"ק לבש שחורים כו' היינו שהודיע לו דרך כבוד וע"כ לבש שחורים כו' כאלו הם מנודים ממנו כו' וז"ש כמדומה לי כו' לא שהם נידו והבדילו אותך אלא כאלו הם מנודים ומובדלים ממך ...

34. מהרש"א חידושי אגדות מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב

ההוא יומא ריש ירחא כו' פרש"י סבורה היתה שיהא החודש חסר וקבוע ביום ל' ולא יפול כו' ע"ש ואפשר זה בזמנם שהיו מקדשין ע"פ הראייה ולא היו מחזיקין ר"ח גם ביום ל' במלא אלא ביום ל"א אבל אנו נוהגים גם במלא לנהוג ר"ח גם ביום ל' וק"ק לפירושו דההוא יומא ריש ירחא הוה משמע שהיה באמת ר"ח בו ביום ונראה לפרש בהפך דההוא יומא ביום ל' ריש ירחא הוה ואחלף לה בין מלא לחסר שהיתה סבורה דמלא יהיה ויהיה למחר ביום ל"א גם כן ר"ח ולא יפול והחודש חסר היה וביום ל"א נפל על פניו ודו"ק:

35. שו"ת הרשב"ש סימן שפה

ומענין נפילת אפים שנהגו שלא לעשות בימים ידועים, לא ידעתי לו טעם. אך בגמרא הוזכר בעובדא דר' אליעזר עם רשב"ג שבית דין ברכו לר' אליעזר ואשתו היתה אחות רשב"ג והיתה בכל יום משמרת אותו כשהיה נופל על פניו למנעו שלא יקלל אחיה, יום אחד נתחלף לו חדש מלא בחדש חסר וחשבה שהיה אותו היום ראש חדש ולא שמרתו שחשבה שכיון שהוא ראש חדש לא יפול על פניו ולא היה ראש חדש ומצאתו שהיה נופל על פניו ואמרה לו קטלתי לאחי, וכן היה שמיד יצאה נשמתו של רשב"ג. מכאן יראה שביום שיש בו קרבן מוסף אין בו נפילת אפים, אך הטעם לא ידעתי, וכ"ש בשאר הימים. אך מנהגן של ישראל תורה היא.

36. ספר בניהו בן יהוידע על בבא מציעא דף נט/ב

מיהו צריך להבין העולם מה חטאו שלקו, ממה נפשך אם החכמים עשו שלא כדין חס ושלום שונאיהם ילקו, ואם עשו כדין אין לו לר' אליעזר תרעומת בדבר זה, ולמה לקה העולם. ונ"ל בס"ד, דהנה ודאי מה שעמד ר' אליעזר בדבריו וחלק על רבים, שגה בזה, שלא היה מן הראוי להחזיק כל כך במחלוקת זו, ומה שהסכימו לברכו ועשו חרם הקשה מנדוי, כל זה עשו למגדר מילתא, בעבור תיקון העולם שלא ירבו מחלוקות בישראל מכאן ולהבא, ולכן לקה העולם שבעבור עונות הדור נעשה צער זה לר' אליעזר, יען כי בודאי ר' אליעזר לרוב צדקותו וחסידותו וקדושתו לא היה שוגה בדבר זה להחזיק במחלוקת כל כך, עד שהגיע הענין למדרגה זו, כי הוא תנא מובהק וחכם גדול, ובקי בכל התורה כולה, ויודע שהיחיד צריך להטות אחרי רבים, ואיך יחלוק על רבים, ויהיה נצב לקראתם להעמיד דבריו, אך ודאי עונות הדור גרמו, שיהיה תקיף בדעתו בדבר זה, להחזיק דבריו כל כך, עד שהגיע הענין למדרגה זו, ולכן נענש הדור ההוא, על כי עונותם גרמו זה הצער לר' אליעזר, וכיוצא בזה אמרו רז"ל על יום שנחלקו בו שמאי והלל והיה הלל כפוף ויושב לפני שמאי, והיה קשה לישראל אותו היום, כיום שנעשה בו העגל, וכמ"ש המפרשים על זה, וכן הענין כאן: